

Kobiety w ogniu: *jauhar sati*, miłosny *jihad* i radżpucka tożsamość.
Kontrowersje wokół *Padmaavat* Sanjaya Leeli Bhansaliego.
Komentarz.

Słowa kluczowe: Bollywood, Padmaavat, film, komentarz, polityka

Keywords: Bollywood, Padmaavat, film, commentary, politics

Abstrakt: Autor w prezentowanym artykule podejmuje próbę przedstawienia komentarza licznym kontrowersjom dotyczącym filmu historycznego Sanjaya Leeli Bhansaliego *Padmaavat*. W artykule autor postara się przedstawić fabułę oryginalnego poematu epickiego *Padmavat* i porównać go do jego filmowej wersji. Ponadto, autor będzie starał się przedstawić genezę kontrowersji dotyczących filmu i przedstawi je w kontekście radżpuckiej społeczności, jej kultury i kodu honorowego. Autor postara się również przedstawić możliwe wyjaśnienie dla proponowanego zakazu projekcji filmu i wykaże powiązanie między problemami filmu a indyjską pravicową polityką.

Women on Fire: *jauhar sati*, love *jihad* and Rajput identity. The controversies surrounding Sanjay Leela Bhansali's *Padmaavat*. A commentary.

Abstract: The author of this article endeavors to present a brief commentary on the numerous controversies surrounding Sanjay Leela Bhansali's historic epic *Padmaavat*. In the article, the author will attempt to outline plot of the original epic poem *Padmavat* and compare it with its cinematic version. Furthermore, the author will strive to present the genesis of the controversies surrounding the film and will present them in the context of the Rajput community and its culture and code of honour. The author will also attempt to provide a possible explanation for the proposed ban on the film and will establish a connection between the issues with the film and the Indian right-wing politics.

Listopad 2017 roku. Świat obiega informacja, że bollywoodzkiej aktorce Deepice Padukone przydzielona została policyjna ochrona w związku z groźbami na jej życie¹. Radżpucka organizacja Shri Rajput Karni Sena ogłosiła, że jej członkowie zamierzają odciąć aktorce nos². A wszystko za sprawą najnowszego filmu z udziałem bollywoodzkiej gwiazdy, epickiego *Padmavati* wizjonerskiego, indyjskiego reżysera Sanjaya Leeli Bhansaliego. Kilka miesięcy wcześniej, w trakcie kręcenia, sam reżyser został napadnięty na planie³. Wszystko z powodu wymyślonej historii, która przez lata obrosła taką legendą, że stała się mitem i podłożem znacznej części radżpuckiej tożsamości.

Kontrowersja wokół *Padmavati* – filmu później przemianowanego na *Padmaavat*, w celu zdystansowania się od możliwych skojarzeń – jest niejako kulminacją kilku wątków przeplatających się w historii Indii. Z jednej strony stoją Radżputowie, ze swoim silnie zakorzenionym poczuciem dumy. Z drugiej – stosunek ludzi we współczesnych Indiach do muzułmanów. W połączeniu dało to konflikt, który zaciekał media z całego świata i który, ostatecznie, otarł się nawet o indyjski Sąd Najwyższy. Ale od początku.

Marzenie jednego reżysera i historia jednej królowej

Sanjay Leela Bhansali to jeden z najlepszych, żyjących, indyjskich reżyserów. Międzynarodową sławę zyskał dzięki produkcji z 2002 roku, *Devdas*, adaptacji powieści Sharata Chandry Chattopadhyaya o tym samym tytule. *Devdas* Bhansaliego był wyświetlany w Cannes i nominowany do Oscara; dzięki temu renoma Bhansaliego, jako autora bogatych i zapierających dech w piersiach, przepięknych wizualnie filmów, została ugruntowana. Nic więc dziwnego, że Bhansaliemu zamarzyła się *Padmavati*.

W 2008 roku reżyser pracował w Paryżu przy inscenizacji *Padmāvati*, opery napisanej przez francuskiego kompozytora Alberta Roussela⁴. Pełna rozmachu historia radżpuckiej królowej, z prawdziwym wydarzeniem historycznym w tle, oparta jest na XVI-wiecznym poemacie epickim *Padmavat* autorstwa sufickiego pisarza Malika Muhammada Jayasiego. Jest to historia cejlońskiej księżniczki Padmavati, która jest najpiękniejszą kobietą na świecie. Usłyszawszy o jej urodzie, król Chittauru Ratansen postanawia udać się do królestwa Syngalezu, aby zobaczyć księżniczkę. Po kilku próbach zdobycia jej serca, Ratansen i Padmavati zostają sobie poślubieni i powracają razem do Chittauru. O urodzie nowej królowej dowiaduje się jednak sułtan delijski Alauddin Childzi, który postanawia zdobyć ją dla siebie. Sułtan najeżdża Chittaur, porywa króla Ratansena i udaje mu się ujrzeć odbicie Padmavati w lustrze. Ratansen ostatecznie zostaje odbity z rąk sułtana przez swoich doradców, ale radość jego i jego żony nie trwa długo; wkrótce po powrocie do Chittaur Ratansen pojedynkuje się z królem pobliskiego Kumbhalu o honor Padmavati, w czasie, którego to pojedynku zostaje zabity. Padmavati popełnia *sati* na stosie pogrzebowym swojego męża, a pozostałe kobiety Chittauru popełniają *jauhar*.

Sati to hinduistyczna praktyka pogrzebowa zgodnie z którą wdowa dokonuje samospalenia na stosie pogrzebowym męża, wraz z jego zwłokami. Teoretycznie jest to dobrowolny rytuał, który miał zapewnić cnotliwość i lojalność żony wobec męża. Rytuał ten był

¹ H. K. Singh, *Deepika Padukone Gets Special Security After Threats Over Padmavati*, 2017, <https://www.ndtv.com/india-news/padmavati-controversy-fringe-group-karni-sena-threatens-to-cut-off-deepika-padukones-nose-1776238>, dostęp: 30 maja 2018.

² R. Valecha, *'Padmavati': Rajput Karni Sena threatens to chop off Deepika Padukone's nose*, 2017, <https://timesofindia.indiatimes.com/entertainment/hindi/bollywood/news/padmavati-rajput-karni-sena-threatens-to-chop-off-deepika-padukones-nose/articleshow/61671361.cms>, dostęp: 30 maja 2018.

³ TNN, *Sanjay Leela Bhansali assault: 'Padmavati' actors Deepika Padukone, Ranveer Singh and Shahid Kapoor break their silence*, 2017, <https://timesofindia.indiatimes.com/entertainment/hindi/bollywood/news/sanjay-leela-bhansali-assault-padmavati-deepika-padukone-breaks-her-silence/articleshow/56832864.cms>, dostęp: 30 maja 2018.

⁴ L. Walker, *Padmavati, Théâtre du Châtelet, Paris*, 2008, <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/classical/reviews/padmavati-th-acircrte-du-chacircrtelet-paris-800173.html>, dostęp: 30 maja 2018.

wielokrotnie zakazywany w historii Indii, między innymi przez cesarzy z dynastii Mogołów – Humajuna, Akbara i Aurangzeba⁵. Zakazany również został przez brytyjski rząd kolonialny w 1829 roku, a w 1987 roku rząd Indii wydał Commission of Sati (Prevention) Act. Nowelizacja kolonialnej legislacji zainspirowana została historią 18-letniej Roop Kanwar, która w 1987 roku popełniła *sati* we wsi Deorala w Radżastanie. Nowa ustawa – poza samą praktyką *sati* – zabrania także gloryfikacji tejże praktyki, a w tym urządzania miejsc kultu w miejscach samospalenia, urządzania procesji, prowadzenia zbiórek pieniędzy i kampanii w celu uczczenia pamięci osób, które popełniły *sati*⁶. Jednak *satipuja* – czyli tradycja czczenia *sati* – jest głęboko zakorzeniona w indyjskich tradycjach, w szczególności wśród Radżputów. Korzenie tradycji *sati* sięgają historii legendarnej Rani Sati, radżpuckiej kobiety, która żyła pomiędzy XIII a XVII wiekiem i dokonała samospalenia na stosie pogrzebowym swego męża. Za swoje poświęcenie Rani Sati czczona jest w Indiach jako bogini.

W Indiach istnieje wiele miejsc kultu związanych z kobietami, które popełniły *sati*. Równie wiele jest odniesień w literaturze do *jauhar* – również formy samospalenia kobiet, jednak w tym wypadku masowego i niezwiązanego ze śmiercią męża. *Jauhar* popełniany był przez radżpuckie kobiety najczęściej w sytuacjach oblężenia fortu, w celu niewpadnięcia w ręce muzułmańskich wojowników. Poemat *Padmavati* zawiera zarówno *sati* – popełniony przez Padmavati – jak i *jauhar*, którego dokonały wszystkie pozostałe kobiety z Chittauru, w strachu przed armią Alauddina.

W konkluzji opowieści o Padmavati sułtan delijski przybywa na miejsce, ale zdobywa jedynie pusty fort, a nie najpiękniejszą kobietę świata. W ten sposób historię oblężenia twierdzy Chittaur w 1303 roku przedstawił ponad dwieście lat później Jayasi. Z całego poematu to właśnie oblężenie jest niezaprzeczalnie faktem historycznym⁷. Opinie na temat *jauhar* są podzielone: historyk Kishori Saran Lal uważa, że drugim, prawdziwym historycznie faktem jest właśnie samospalenie się kobiet, jednak Banarsi Prasad Saksena nie zgadza się z tym poglądem podnosząc, że współcześni sułtanowi Childziemu kronikarze nie wspominają o *jauharze* w Chittaurze⁸.

Historia Padmavati – jak i sama postać najpiękniejszej księżniczki, która stała się najwierniejszą królową – została w całości wymyślona przez autora poematu. O królowej Padmavati nie wspomina w ogóle Amir Khusrau, pisarz okresu i dworzanin Alauddina Childzi. Historyk Aditya Mukherjee stwierdził, że historia Padmavati nadużywa zarówno historii, jak i fikcji i że nie ma żadnego historycznego dowodu na prawdziwość podania o Padmavati, tym samym jest ona w całości wymysłem poety⁹. Jednak ten wymysł poety został przez Radżputów przyjęty za niezaprzeczalny element ich historii i przyczynił się do tego, że Alauddin Childzi – władca, który zapisał się w historii jako zdolny administrator i człowiek, który powstrzymał najazd Mongołów – jest pamiętany jedynie jako niespełniony kochanek, którego pożądanie i obsesja na punkcie żony innego mężczyzny doprowadziły do upadku królestwa.

Radżpucka дума i zmyślona historia

"Radżputowie" to termin bardzo szeroki i kiepsko zdefiniowany. W najbardziej ogólnym znaczeniu odnosi się on do wszystkich ludzi wywodzących się z terenów historycznej

⁵ M. Daruwala, *Central Sati Act - An analysis*, 1988, <http://www.pucl.org/from-archives/Gender/sati.htm>, dostęp: 30 maja 2018.

⁶ A. Hardgrove, *Sati Worship and Marwari Public Identity in India* 1999, "The Journal of Asian Studies", t. 58, nr 3, s. 723.

⁷ K. S. Lal, *History of the Khaljis (1290-1320)*, Allahabad 1950, s. 130.

⁸ B. P. Saksena, *The Khaljis: Alauddin Khalji [w:] A Comprehensive History of India: The Delhi Sultanat (A.D. 1206-1526)*, M. Habib, K. A. Nizami (red.), Delhi 1993, s. 368.

⁹ Z. Saberlin, *Bollywood film Padmavati faces protests from Karni Sena*, 2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/11/bollywood-film-padmavati-faces-protests-karni-sena-171114114842351.html>, dostęp: 30 maja 2018.

Radźputany i pochodzących od klanów wojowników. Radźputowie odegrali w historii subkontynentu indyjskiego ważną rolę – liczne księstwa radźpuckie stały bowiem na drodze całkowitego opanowania Indii przez muzułmanów. Wierność swojemu klanowi i królowi była ważniejsza niż lojalność wobec Radźputów jako większej grupy, co powodowało, że księstwa radźpuckie często występowały przeciwko sobie – co z kolei było przeszkodą w stworzeniu zjednoczonego radźpuckiego imperium, które mogłoby równać się imperium Mogołów¹⁰. Kilka cech jednak łączyło wszystkie radźpuckie księstwa i królestwa: lojalność wobec swojego klanu, lojalność wobec swojej religii i lojalność wobec swoich tradycji.

Historia Padmavati w idealny sposób ujmuje wszystkie te elementy składowe radźpuckiej dumy. Przekazywana jako fragment radźpuckiej historii, używana była do demonizowania muzułmańskich imperiów z indyjskiej historii. Padmavati reprezentuje wszystkie najlepsze cechy radźputów: jest wierna swemu mężowi i jego królestwu aż do śmierci. Woli umrzeć niż oddać się innemu mężczyźnie i z radością popełnia tradycyjne *sati*. Jako pobożna hinduistka nakłania inne kobiety z Chittauru, by spaliły się nim będą mogli schwytać je muzułmańscy żołnierze sułtana.

Ten element samospalenia się kobiet stanowi jedną ze współcześnie najbardziej kontrowersyjnych części poematu. Niezaprzeczalnie *sati* popełnione przez Padmavati na stosie pogrzebowym Ratansena jest przedstawione jako akt piękna i poświęcenia, który utwierdza tylko ich złączenie w miłości¹¹. Poemat przedstawia Padmavati jako zarówno wyidealizowaną królową radźpuckiego króla, która wiernie utrzymuje honor swego domu, jak i postać niemalże boską – w szczególności, że w Radżastanie miejsca, gdzie *jauhar* został kiedyś popełniony, uznawane są za miejsca święte¹².

Film *Padmaavat* podchodzi do materiału źródłowego bardzo luźno. W napisach początkowych zaznacza, że jest jedynie adaptacją poematu i że nie ma na celu obrażenia żadnych grup społecznych ani kultur. Ponadto, jak stwierdzono w filmie, w żaden sposób nie wspiera on ani nie zachęca do rytuału *sati* ani żadnych podobnych praktyk. To właśnie ta luźność adaptacji – jak i potencjalny brak szacunku dla królowej Padmavati – były przyczyną protestów, ataków na obsadę i petycji, które pojawiły się przed premierą.

Co jest nie tak z *Padmaavat*?

Film Bhansaliego zmienia w historii poematu sporo. Można już na samym początku zadać sobie pytanie: czy ma to jakieś znaczenie, skoro cała historia jest tak czy inaczej zmyślona? Odpowiedź krótka brzmi: tak. Odpowiedź długa? Również tak, gdyż dla Radźputów w Indiach ta historia przedstawia wszystkie cechy, które tworzą radźpucką tożsamość.

Jedną z wprowadzonych przez Bhansaliego zmian jest całkowite usunięcie z historii króla Kumbhalu. Ratansen – w filmie zwany Ratanem Singhiem – zostaje zabity w pojedynku z Alauddinem. Drugą poważną zmianą jest powierzenie samej Padmavati o wiele bardziej proaktywnej roli; w filmie Bhansaliego jego heroina nie jest już jedynie wierną żoną czekającą na powrót męża. Padmavati Bhansaliego opracowuje plan odbicia Ratansena z rąk sułtana i to ona udaje się do Delhi, by ten plan wcielić w życie. Ponadto, Padmavati nie popełnia tutaj *sati*, płonąca na stosie męża. Jej filmowa wersja zachęca wszystkie pozostałe w forcie Chittaur kobiety do podążenia za nią w płomienie, to ona organizuje i przewodzi wielkiemu *jauhar*, którego mimowolnym świadkiem zostaje sam Alauddin. Zmiany wprowadzone przez Bhansaliego ukazują królową Padmavati jako niezwykle bystrą i dzielną kobietę, odważną i lojalną, która była w stanie przechytryć samego sułtana nie raz, a dwa razy. Bhansali wynosi

¹⁰ P. Barua, *The State at War in South Asia*, Lincoln 2005, s. 25.

¹¹ T. de Bruijn, *Ruby in the Dust: Poetry and History in Padmāvat by the South Asian Sufi Poet Muḥammad Jāyāsī*, Leiden 2012, s. 231.

¹² Tamże, s. 231.

Padmavati na piedestał, którego nie zaznała w oryginalnym poemacie. Co więc jest z nią nie tak?

Główny problem, jaki Shri Rajput Karni Sena widziała w filmie jeszcze przed jego oficjalną premierą, polegał na znieważeniu radżpuckiej dumy poprzez obrazę królowej Padmavati. Pomimo zapewnień reżysera i producentów, że nic takiego w filmie się nie pojawia, członkowie Karni Sena twierdzili, że film zawiera scenę snu, w którym Alauddinowi udaje się zdobyć Padmavati. Innymi słowy – że ideał radżpuckiej królowej oddaje się muzułmańskiemu sułtanowi. Film takiej sceny oczywiście nie zawiera – co też producenci udowodnili poprzez pokazy przedpremierowe – a jedyny moment, w którym Alauddin widzi chociaż kawałek twarzy Padmavati, to opisana również w poemacie scena, w której Alauddin dostrzega jej odbicie w lustrze. Nie powstrzymało to jednak członków Karni Sena przed dalszymi protestami ani członków prawicowej Bharatiya Janata Party oraz radżastańskiego oddziału Narodowego Kongresu Indii przed wezwaniem do zakazania projekcji filmu¹³. Aż cztery stany – Gudżarat, Radżastan, Madhya Pradesh i Haryana – zakazały w 2017 roku projekcji filmu. Zakaz ten został zaskarżony do sądu, gdzie – po przejściu przez wszystkie instancje – trafił ostatecznie do Sądu Najwyższego. Indyjski Sąd Najwyższy już raz wypowiedział się w kwestii *Padmaavat*, kiedy zablokował petycję o uniemożliwienie międzynarodowej premiery filmu¹⁴; następnie unieważnił decyzję czterech stanów o zakazie projekcji¹⁵, powołując się na wolność słowa i wypowiedzi.

Co jest bardzo ciekawe to fakt, że kontrowersje związane z *Padmaavat* mają miejsce dokładnie w dziesięć lat po premierze innego, równie kontrowersyjnego, filmu. *Jodhaa Akbar* Ashutosh Gowarikera również spotkał się z protestem radżpuckich środowisk, twierdzących, że film wypacza radżpucką historię poprzez przedstawienie radżpuckiej księżniczki Jodhabai jako żony cesarza Akbara¹⁶. Chociaż historia odnotowuje liczne małżeństwa między członkami mogolskiej rodziny królewskiej i radżpuckimi księżniczkami, przedstawienie takiego małżeństwa na ekranie – i na dodatek przedstawienie go jako małżeństwa szczęśliwego, opartego na miłości i wzajemnym szacunku – zostało przez Radżputów uznane za obrazę. Radżpuckie powiedzenie mówi, że dla mężczyzny ważne są tylko trzy rzeczy: jego kobieta, jego miecz i jego koń. W tej właśnie kolejności. Insynuacja, że prawdziwa radżpucka księżniczka mogłaby wziąć ślub z muzułmańskim władcą i być z nim szczęśliwa godzi więc w radżpuckie poczucie tożsamości, zbudowane na długiej historii opierania się radżpuckich królestw imperialnym zapędom Mogołów.

Prawdziwy problem, jaki pojawił się zarówno w *Jodhaa Akbar*, jak i w *Padmaavat*, to przedstawienie związku – lub obawa przed przedstawieniem związku – hinduistki z muzułmaninem. W *Jodhaa Akbar* radżpucka hinduistka zostaje żoną muzułmańskiego cesarza (i nie ma znaczenia fakt, że Akbar był czempionem sekularyzmu i tolerancji religijnej; jego osobiste wyznanie jest problemem). W *Padmaavat* muzułmański sułtan pożąda radżpuckiej królowej. Obydwie te narracje wpisują się w rozprzestrzeniającą się w Indiach paranoję związaną z miłosnym *jihadem*.

Miłosny *jihad* jest to rozpowszechniania przez skrajnie prawicowe ugrupowania idea, że istnieje konspiracja muzułmanów płci męskiej, mająca na celu omamienie hinduistek miłosnymi obietnicami i przekonanie ich do przejścia na islam¹⁷. Walka z miłosnym *jihadem*

¹³ A. Sharma, *BJP & Congress on the same page on Padmavati*, 2017, <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/bjp-congress-on-the-same-page-on-padmavati/articleshow/61716928.cms>, dostęp: 30 maja 2018.

¹⁴ S. Biswas, *Padmavati: India's Supreme Court rejects bid to block Bollywood epic*, 2017, <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-42150412>, dostęp: 30 maja 2018.

¹⁵ S. Biswas, *Padmavati: Controversial film cleared by India's top court*, 2018, <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-42732022>, dostęp: 30 maja 2018.

¹⁶ S. Ghosh, *Before Padmavati, there was Jodhaa Bai: Why Rajput pride could excuse Gowariker but not Bhansali*, 2017, <https://www.indiatoday.in/movies/standpoint/story/padmavati-controversy-jodhaa-sanjay-leela-bhansali-rajput-pride-1088111-2017-11-16>, dostęp: 30 maja 2018.

¹⁷ C. Gupta, *Hindu Women, Muslim Men: Love Jihad and Conversions* 2009, "Economic & Political Weekly", t. 44, nr 51, s. 13.

jest jednym z głównych haseł Bharatiya Janata Party. W 2014 roku odnieśli oni znaczące zwycięstwo w wyborach parlamentarnych i obecny premier Indii, Narendra Modi, wywodzi się właśnie z tej partii. Dojście Modiego do władzy na skrzydłach dwóch haseł – walki z kryzysem ekonomicznym i przeciwstawianiu się ugłaskiwaniu mniejszości – doprowadziło do uaktywnienia się indyjskich nacjonalistów i zaognienia i tak kruchych stosunków między hinduistami a muzułmanami¹⁸. W wywiadzie z 2014 roku członek BJP powiedział, że po dojściu jego partii do władzy, jednym z ich celów będzie zakazanie małżeństw między wyznawcami różnych religii¹⁹. Taki zakaz na razie wprowadzony nie został, ale sytuacja mieszanych par jest trudna. Pod koniec maja 2018 roku indyjskie, a za nimi brytyjskie, media podały, że policjant z Uttarakhandu odważnie stanął w obronie młodego muzułmanina, który został zaatakowany, gdy odprowadzał swoją dziewczynę na modlitwę do hinduistycznej świątyni²⁰. Takich ataków jest wiele, choć informacje o tylko nielicznych przedostają się do mediów międzynarodowych. We wrześniu 2017 szokował filmik nakręcony w Aligarh, na którym Sangeeta Varshney, lokalna polityk i członkini partii rządzącej, policzkuje młodą dziewczynę wyłącznie za to, że ta siedziała w kawiarni z muzułmaninem. W udzielonym później wywiadzie Varshney stwierdziła, że jako hinduistka i jako matka miała boskie przyzwolenie na zaatakowanie dziewczyny²¹. W kwestii małżeństw mieszanych wypowiadają się nawet sądy; sąd w Kerali w maju 2017 roku unieważnił małżeństwo hinduistki i muzułmanina, twierdząc, że 24-latka została przymuszona do małżeństwa i zmiany religii. Apelacja została wniesiona do Sądu Najwyższego, który 8 marca 2018 roku unieważnił decyzję sądu w Kerali²².

Konkluzja

Film *Padmaavat* wzbudził wiele kontrowersji. Atakowany był za wymyślone przewinienia, a jego reżyser do upadłego powtarzał, że jest to tylko luźna adaptacja fikcyjnej historii, że nie można go oskarżać o historyczne przekłamanie czegoś, co nigdy nie miało miejsca. Ostatecznie okazało się, że film w żaden sposób nie narusza godności ani czci fikcyjnej królowej Padmavati ani realnych Radźputów. Co najwyżej można go oskarżyć o nieprzychylnie przedstawienie Alauddina Childzi – władcy bądź nie bądź uznawanego za nienajgorszego. Jednak w wizji Bhansaliego – rewelacyjnie zagrany przez Ranveera Singha – Alauddin jest po prostu barbarzyńcą, pozbawionym skrupułów i honoru, knującym na każdym kroku. Tak samo, jak Radźputowie protestowali w obronie honoru Padmavati, tak indyjscy muzułmanie poczuli się obrażeni przedstawieniem Alauddina²³. W Malezji projekcje filmu zostały zakazane ze względu na negatywne przedstawienie muzułmańskiego władcy²⁴. W pewien sposób Alauddin z *Padmaavat* idealnie wpisuje się w indyjski trend demonizowania muzułmańskich mężczyzn.

Nie można jednak ukryć, że *Padmaavat* jest filmem spektakularnym. Przepięknie wykonany, z cudowną muzyką i kostiumami. A kontrowersje tylko mu pomogły w

¹⁸ A. Sethi, 'Love jihad' in India and one man's quest to prevent it, 2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/jan/29/love-jihad-india-one-man-quest-prevent-it>, dostęp: 30 maja 2018.

¹⁹ N. Dixit, 'Love jihad': War on romance in India, 2014, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/10/jihad-war-romance-india-20141014923212607.html>, dostęp: 30 maja 2018.

²⁰ S. Biswas, India police officer abused online for saving Muslim man from mob, 2018, <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-44289957>, dostęp: 30 maja 2018.

²¹ The Economist, *Inviding the bedroom*, "The Economist" 2017, nr z 30 września, s. 27-28.

²² D. Mahapatra, *Hadiya's marriage valid, can live with husband*: SC, 2018, <https://timesofindia.indiatimes.com/india/hadiyas-marriage-valid-can-live-with-husband-sc/articleshow/63225015.cms>, dostęp: 29 czerwca 2018.

²³ B. Naqvi, *Why 'Padmaavat' bothers me as an Indian Muslim*, 2018, <https://gulfnews.com/opinion/thinkers/why-padmaavat-bothers-me-as-an-indian-muslim-1.2164257>, dostęp: 30 maja 2018.

²⁴ IANS, *Sanjay Leela Bhansali's Padmaavat release banned in Malaysia*, 2018, <http://indianexpress.com/article/entertainment/bollywood/padmaavat-release-banned-malaysia-padmaavat-padmaavati-5044045/>, dostęp: 30 maja 2018.

komercyjnym sukcesie. W dniu premiery we Wrocławiu sala kinowa wypełniona była po brzegi. A sam film już został jednym z najbardziej kasowych bollywoodzkich filmów wszech czasów²⁵.

Bibliografia

- Barua P., *The State at War in South Asia*, Lincoln 2005.
- Biswas S., *India police officer abused online for saving Muslim man from mob*, 2018, <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-44289957/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Biswas S., *Padmavat: Controversial film cleared by India's top court*, 2018, <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-42732022/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Biswas S., *Padmavati: India's Supreme Court rejects bid to block Bollywood epic*, 2017, <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-42150412/>, dostęp: 30 maja 2018.
- de Bruijn T., *Ruby in the Dust: Poetry and History in Padmāvat by the South Asian Sufi Poet Muḥammad Jāyasī*, Leiden 2012.
- Daruwala M., *Central Sati Act - An analysis*, 1988, <http://www.pucl.org/from-archives/Gender/sati.htm/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Dixit N., *'Love jihad': War on romance in India*, 2014, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/10/jihad-war-romance-india-20141014923212607.html/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Express Web Desk, *Padmaavat box office collection: Sanjay Leela Bhansali film mints Rs 525 crore worldwide*, 2018, <http://indianexpress.com/article/entertainment/bollywood/box-office-collection/padmaavat-box-office-collection-5069970/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Ghosh S., *Before Padmavati, there was Jodhaa Bai: Why Rajput pride could excuse Gowariker but not Bhansali*, 2017, <https://www.indiatoday.in/movies/standpoint/story/padmavati-controversy-jodhaa-sanjay-leela-bhansali-rajput-pride-1088111-2017-11-16/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Gupta C., *Hindu Women, Muslim Men: Love Jihad and Conversions* 2009, "Economic & Political Weekly", t. 44, nr 51.
- Hardgrove A., *Sati Worship and Marwari Public Identity in India* 1999, "The Journal of Asian Studies", t. 58, nr 3.
- IANS, *Sanjay Leela Bhansali's Padmaavat banned in Malaysia*, 2018, <http://indianexpress.com/article/entertainment/bollywood/padmaavat-release-banned-malaysia-padmavati-5044045/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Lal K. S., *History of the Khaljis (1290-1320)*, Allahabad 1950.
- Mahapatra D., *Hadiya's marriage valid, can live with husband: SC*, 2018, <https://timesofindia.indiatimes.com/india/hadiyas-marriage-valid-can-live-with-husband-sc/articleshow/63225015.cms/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Merivirta R., *Historical Film and Hindu-Muslim Relations in Post-Hindutva India: The Case of Jodhaa Akbar* 2016, "Quarterly Review of Film and Video", t. 33, nr 5.
- Naqvi B., *Why 'Padmaavat' bothers me as an Indian Muslim*, 2018, <https://gulfnnews.com/opinion/thinkers/why-padmaavat-bothers-me-as-an-indian-muslim-1.2164257/>, /, dostęp: 30 maja 2018.
- Saberin Z., *Bollywood film Padmavati faces protests from Karni Sena*, 2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/11/bollywood-film-padmavati-faces-protests-karni-sena-171114114842351.html/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Saksena B. P., *The Khaljis: Alauddin Khalji [w:] A Comprehensive History of India: The Delhi Sultanat (A.D. 1206-1526)*, M. Habib, K. A. Nizami (red.), Delhi 1993.

²⁵ Express Web Desk, *Padmaavat box office collection: Sanjay Leela Bhansali film mints Rs 525 crore worldwide*, 2018, <http://indianexpress.com/article/entertainment/bollywood/box-office-collection/padmaavat-box-office-collection-5069970/>, dostęp: 30 maja 2018.

- Sethi A., *'Love jihad' in India and one man's quest to prevent it*, 2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/jan/29/love-jihad-india-one-man-quest-prevent-it/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Sharma A., *BJP & Congress on the same page on Padmavati*, 2017, <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/bjp-congress-on-the-same-page-on-padmavati/articleshow/61716928.cms/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Singh H. K., *Deepika Padukone Gets Special Security After Threats Over Padmavati*, 2017, <https://www.ndtv.com/india-news/padmavati-controversy-fringe-group-karni-sena-threatens-to-cut-off-deepika-padukones-nose-1776238/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Sreenivasan R., *The Many Lives of a Rajput Queen: Heroic Past in India C. 1500-1900*, Seattle 2007.
- The Economist, *Inviding the bedroom*, "The Economist", 2017, nr z 30 września.
- TNN, *Sanjay Leela Bhansali assault: 'Padmavati' actors Deepika Padukone, Ranveer Singh and Shahid Kapoor break their silence*, 2017, <https://timesofindia.indiatimes.com/entertainment/hindi/bollywood/news/sanjay-leela-bhansali-assault-padmavati-deepika-padukone-breaks-her-silence/articleshow/56832864.cms/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Valecha R., *'Padmavati': Rajput Karni Sena threatens to chop off Deepika Padukone's nose*, 2017, <https://timesofindia.indiatimes.com/entertainment/hindi/bollywood/news/padmavati-rajput-karni-sena-threatens-to-chop-off-deepika-padukones-nose/articleshow/61671361.cms/>, dostęp: 30 maja 2018.
- Walker L., *Padmavati, Théâtre du Châtelet, Paris*, 2008, <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/classical/reviews/padmavati-th-theatre-du-chatelet-paris-800173.html/>, dostęp: 30 maja 2018.